

Łódź, 2017-04-09

Dr hab. n. o zdrowiu prof. nadzw. Dorota Kaleta

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Mazur

pt.: „Rola psychospołecznych zasobów odpornościowych w kształtowaniu postaw wobec wybranych chorób przewlekłych”

Promotor: : dr hab. n. o zdr. Ewa Humeniuk

Promotor pomocniczy: dr n. med. Tomasz Saran

Przewlekłe choroby niezakaźne są aktualnie najczęstszą przyczyną zgonów na świecie i stanowią istotny problem zdrowia publicznego. Z danych Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) wynika, że każdego roku przyczyniają się do śmierci ponad 36 (z 57) milionów osób (63% zgonów rocznie) w skali globalnej. Polska jest krajem o wysokiej umieralności i rosnącej zachorowalności na wybrane choroby przewlekłe. W związku z tym istnieje konieczność pogłębionego zainteresowania funkcjonowaniem osób przewlekle chorych we wszystkich aspektach ich życia – fizycznym, psychicznym i społecznym, a zwłaszcza na konieczność poszukiwania czynników kształtujących postawy adaptacyjne.

Prezentowana rozprawa doktorska wpisuje się w aktualny trend poszukiwania ogólnych zasobów odpornościowych i ich wpływu na życie i zdrowie człowieka. Zasoby te są właściwościami jednostki, które pozwalają jej na uniknięcia stresorów, usprawniają proces radzenia sobie z wymaganiami, a także zapewniają poczucie szczęścia i zadowolenia w życiu. Ponieważ zapobiegają przekształceniu się napięcia w stan stresu, sprzyjają ochronie zdrowia i procesom zdrowienia. Wydaje się więc, że poszukiwanie zasobów odpornościowych u osób chorujących przewlekle za pełni uzasadnione. Choroba przewlekła stanowi bowiem krytyczne wydarzenie w życiu człowieka, z którym jest on zmuszony sobie poradzić, a efekty podejmowanych przez niego działań mogą mieć charakter adaptacyjny lub

dezadaptacyjny. Postawy wobec choroby definiowane są jako stosunek pacjenta do faktu zachorowania oraz sytuacji powiązanych z procesem leczenia i rehabilitacją. Warunkują one zarówno psychiczne samopoczucie chorego jak również wyznaczają styl zmagania się z chorobą.

Układ pracy jest charakterystyczny dla tego typu opracowań. Obejmuje 6 rozdziałów (Natura wybranych chorób przewlekłych, Psychospołeczne zasoby odpornościowe, Postawy wobec choroby, Metodyka badań własnych, Wyniki badań, Dyskusja wyników) spisanych na 317 stronach starannie przygotowanego maszynopisu. Tekst ilustrowany jest 16 rycinami oraz 90 -oma tabelami. Rozprawa zawiera streszczenia w języku polskim i angielskim oraz załączniki. Układ redakcyjny pracy i szata edytorska nie budzą zastrzeżeń.

W rozdziale *Natura wybranych chorób przewlekłych* (13 stron) Doktorantka wyczerpująco omawia pojęcie chorób przewlekłych i wyzwanie jakie stanowią w życiu człowieka. W dalszej części rozdziału poddaje szczegółowemu opisowi wybrane do badań chory przewlekłe: cukrzycę typu-1, astmę oskrzelową i reumatoidalne zapalenie stawów. W rozdziale *Psychospołeczne zasoby odpornościowe* (11 stron) Doktorantka przedstawia koncepcję, klasyfikację i znaczenie psychospołecznych zasobów odpornościowych. Szczegółowo omawia psychospołeczne zasoby odpornościowe będące przedmiotem badań: poczucie koherencji, samoocena, prężność psychiczna, umiejscowienie kontroli zdrowia, poczucie skuteczności, otrzymywane wsparcie społeczne. W rozdziale *Postawy wobec choroby* (9 stron) Doktorantka przedstawia koncepcję postaw i ich wymiarów, genezę oraz możliwość zmian.

Psychospołeczne zasoby odpornościowe oraz postawy wobec choroby przedstawione są w ujęciu ogólnym oraz ze szczegółowym odniesieniem do wybranych chorób przewlekłych.

Zarówno układ jak i treść rozdziałów *teoretycznych* są stosowne do celu pracy. Rozdziały są dobrze udokumentowane cytowanymi pozycjami z najnowszej literatury zagadnienia. Stanowią ważny element rozprawy i są dowodem rzetelnego przygotowania Autorki do podjęcia badań w danym zakresie.

Wątpliwości recenzenta dotyczące treści zawartych w tych rozdziałach budzi niedostateczne przedstawienie zagadnienia genezy postaw wobec choroby. Postawy zależą w znacznym stopniu od charakteru samej dolegliwości. Nie można zapominać, że określona choroba może w sposób bezpośredni wpływać na funkcje centralnego układu nerwowego a przez to wywoływać określone emocje i zachowania. Ponadto, choroba przewlekła związana

jest z określonymi objawami. Objawy mogą mieć różny charakter (ból, duszność, świąd, mdłości, itp), różną dynamikę, poziom nasilenia i czas trwania. Te cechy doświadczanych w związku z chorobą dolegliwości również nie pozostaje bez wpływu na kształtowanie postaw wobec choroby. Również fakt funkcjonowania danego schorzenia w świadomości i stereotypach społecznych, może wywierać wpływ na indywidualne postawy.

W rozdziale **Metodyka badań własnych** Autorka wyczerpująco uzasadnia wybór problematyki badawczej. Cele pracy i hipotezy zostały jasno i logicznie sformułowane. Doktorantka postawiła sobie 6 celów badawczych, na które składają się: określenie relacji występujących pomiędzy psychospołecznymi zasobami odpornościowymi (koherancja, samoocena, prężność psychiczna, umiejscowienie kontroli zdrowia, poczucie skuteczności, otrzymywane wsparcie społeczne) a komponentem emocjonalnym, poznawczym oraz behawioralnym postaw wobec choroby w zależności od rodzaju schorzenia przewlekłego. Główna hipoteza pracy zakładała, że otrzymywane wsparcie społeczne przy mediującym udziale poczucia koherencji, samooceny, prężności psychicznej, poczucia skuteczności i umiejscowienia kontroli zdrowia wyjaśnia kształtowanie postaw wobec wybranych chorób przewlekłych.

Projekt badawczy realizowano w Instytucie Medycyny Wsi, a na jego przeprowadzenie uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej. Badaniom objęto 300 osób, po 100 osób chorych na cukrzycę typu 1, astmę oskrzelową i reumatoidalne zapalenie stawów. Nie znalazłam jednak uzasadnienia wielkości poszczególnych grup badawczych oraz sposobu oszacowania liczby osób, które należy przebadać. Kryteria włączenia i wyłączenia podane są jednoznacznie i nie budzą wątpliwości. Rozdział zawiera również opis metod badawczych, które w moim przekonaniu są adekwatne i pozwalają na realizację postawionych celów. Także metody statystyki opisowej i porównawczej nie budzą zastrzeżeń.

Uznanie Recenzenta budzi skonstruowanie i przeprowadzenie procesu walidacji aż 3 narzędzi badawczych. Ponadto zastosowanie zaawansowanych metod statystycznych dowodzi bardzo dobrego przygotowania metodologicznego Doktorantki.

Wątpliwości recenzenta, pomimo wyjaśnień Doktorantki, budzi ilość zmiennych wybranych do analizy (15) i zastosowanych narzędzi badawczych (13). Pojawia się pytanie czy bardziej redukcjonistyczne podejście nie wpłynęłoby pozytywnie na przejrzystość pracy? Ponadto kryteria doboru osób do badań zostały przedstawione w dwóch miejscach: w problematyce badań i charakterystyce grupy.

W rozdziale **Wyniki** Doktorantka prezentuje szczegółową analizę statystyczną, niezwykle obszernego materiału. Wyniki wykonanych pomiarów przedstawiono w postaci 90 tabel i 16 wykresów. Jako bardzo ważny element analizy wyników uznaję opracowanie modeli wyjaśniający strukturę relacji psychospołecznych zasobów odpornościowych i postaw wobec badanych chorób przewlekłych.

Recenzent chciałby jednak zauważyć, że ilość danych przedstawionych w niektórych tabelach sprawia, że ich przejrzystość jest niewystarczająca. Podrozdział “Związki psychospołecznych zasobów odpornościowych z postawami wobec choroby”, w którym autorka analizuje związki psychospołecznych zasobów odpornościowych i postaw wobec choroby, zawarty jest na 67 stronach, co sprawia, że jest bardzo trudny do przeczytania i mało czytelny.

Podsumowując ocenę rozdziału **Wyniki** chciałabym jednak podkreślić, że obfituje on w oryginalne obserwacje o dużym znaczeniu poznawczym i potencjale praktycznym.

Rozdział **Dyskusja** zawarty jest na 28 stronach. Wywód naukowy jest logiczny i spójny. Autorka przedstawiła własne wyniki w kontekście dotychczasowej wiedzy i właściwie dobrała cytowane piśmiennictwo. Dyskutowane wyniki innych autorów interpretowane są prawidłowo i stanowią istotny element dysertacji, dowodząc dojrzałości naukowej doktorantki.

Uzyskane wyniki zostały podsumowane przez doktorantkę w postaci 8 jasno sformułowanych wniosków, do których Doktorantka w pełni została uprawniona.

Doktorantka przytacza w swej pracy 407 pozycji bibliograficznych z lat 1965-2017, z czego ponad 250 opublikowanych zostało po 2010 roku. Cytowane są głównie prace anglojęzyczne. Użycie wszystkich wymienionych pozycji piśmiennictwa jest w pełni uzasadnione a ich wybór świadczy o bardzo dobrym przygotowaniu Doktorantki do analizy i selekcji źródeł.

Spis bibliograficzny został przygotowany w kolejności alfabetycznej. Niestety w czasie jego tworzenia autorka nie ustrzegła się błędów. W kilku pozycjach brakuje roku wydania, w kilku tytułu dzieła, a w niektórych znajdują się niepotrzebne informacje zaczerpnięte z bazy danych. Szkoda też, że bibliografia nie zawiera numeracji.

Podsumowanie

Reasumując, stwierdzam, że badania Pani mgr Anny Mazur przedstawione w rozprawie pt.: „Rola psychospołecznych zasobów odpornościowych w kształtowaniu postaw wobec wybranych chorób przewlekłych” stanowią samodzielne i oryginalne opracowanie, będące istotnym wkładem do wiedzy w tym obszarze. Zakres opracowanych zagadnień mieści się w dziedzinie nauk o zdrowiu.

Z obowiązku recenzenta wskazałam na pewne niedoskonałości pracy, które jednak nie są liczne i nie umniejszają mojej wysoce pozytywnej oceny rozprawy.

Rozprawa doktorska mgr Anny Mazur spełnia warunki określone w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.). W związku z powyższym przedkładam Wysokiej Radzie Naukowej Instytutu Medycyny Wsi w Lublinie wniosek o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Mając na uwadze wysoką wartość poznawczą i praktyczną wnosząc również do Wysokiej Rady o wyróżnienie rozprawy Doktorskiej mgr Mazur.

Dr hab. n. o zdrowiu prof. nadzw. Dorota Kaleta

